

18.03.2024

פרופ' עירית עמית כהן

60 שניות על שימור מורשת התרבות

מפגש 12 מיתוס ולגיטימציה - ההנצחה, היצוג והמסרים

למה דווקא עכשיו?

- המשכיות למפגש 11
- הדיון שהתקיים במהלך פברואר ומרץ 2024 אודות 'גבעת התחמושת' והאחראים להנצחה – הן של הזיכרון והן של המיתוס.
- השיח המתחדד במהות הזיכרון של 'השבת השחורה' ה – 7 באוקטובר 2023 (ולא זו ההיסטוריה של ה – 26 ביוני 1946, העוצר, והחיפושים אחרי נשק ומעצר מנהיגים).

מיתוס - הגדרה

במהלך המאה ה – 19 זכה מושג המיתוס לעדנה, ומאז הוא חוזר ונבחן מחדש. אם בעבר הרחוק הודגש הקשרו המיתולוגי-האלילי, כיום הוא נקשר בנושאים השייכים לאירועים היסטוריים ולמורשת תרבות של עם. ככזה הוא נתפש כיום כחלק מחלומותיו, משאיפותיו של עם ומשום כך נבחן לעתים על פי הפוטנציאל המדיני שלו¹.

במה שונה המיתוס מהיסטוריה? מהזיכרון?

- ההיסטוריה היא אוסף של עובדות שנבחנו ומוכחות על ידי מחקר. המיתוס דינאמי ומשתנה, נוצר, מתחדש ונופל;
- תהליך הבניית מיתוסים הוא הדרגתי - מההיסטוריה, לזיכרון (האינטימי/הקולקטיבי) – ורק אחר כך נוצרים/נבחרים המיתוסים. המיתוס מושתת לרוב על מאורע היסטורי אמיתי, שגרעינו העובדתי המקורי זוכה בו לעיבוד ולפרשנות המקנים לו משמעות אפית (במילים אחרות - הפרשנות הופכת את הסיפור המקורי ל'גדול מן החיים').
- עם ההיסטוריה מתווכחים, מבקרים – אבל המיתוס - הוא מעבר להפרכה או אימות;
- המיתוס נמדד על פי השפעותיו - הוא מעצים רגשות ומכוון בני אדם לפעילות;
- מיתוס משקף חברה;
- בעתות משבר באמצעות יצירת מיתוסים סביב אירוע ניתן להגשים מטרה, לקדם 'אגינדה'

---

¹ להרחבה: מ' עזריהו, 1995. פולחני מדינה. בספרו, עמ' 5, הוא מדגיש כי המיתוס המכוון המודרני הוא מיתוס חילוני והיסטורי, כאשר את מקום ההרשאה האלוהית תפסה ההיסטוריה, הנותנת את הלגיטימציה הפוליטית, ואת מקום האלים והאבות הקדומים תפסו גיבורים היסטוריים המייצגים את האידיאל הקבוצתי והמשמשים כמורי דרך ערכיים.

מדינית/פוליטית. ואכן – יצירת מיתוסים משקפת הליך מודע של שיקולי העדפה וקבלת החלטות;

- כך קורה ששינוי בתיאור אירוע היסטורי, בהדגשת חלקים ממנו, בהתמקדות בזיכרונות ובבניית מיתוס סביבם מובילים להפיכתו של **מיתוס למכונן** או גם באמצעותו - למתן לגיטימציה לאירוע ולמורשתו גם אם הם קשים (ובלשון בה השתמשנו במפגשים קודמים - מורשת במחלוקת, מורשת צורמת, מורשת אופל, מורשת שחורה ועוד).

מיתוס מכונן

תפקידו של מיתוס ליצור סולידריות והסכמה. כך גם קורה שהוא מנוצל על ידי גופים ממסדיים ואינטרסנטיים הדואגים במכוון להפוך אותו למיתוס בעל מסרים פוליטיים-חברתיים, ובילים אחרות. למיתוס מכונן. למיתוס מכונן מאפיינים:

- מיתוס מכונן נוצר על ידי אירועים בעלי חשיבות מיוחדת לקהילה. לכן הוא זוכה לעיתים תכופות למעמד של סיפור מקודש, סיפור שאינו בהכרח תיאור מציאות אמיתית ואובייקטיבית. האמת של המיתוס קבועה במיתוס עצמו ובאמת החברתית אותה הוא מייצג וכפי שהיא נתפשת על ידי צרכני המיתוס.
- בין המיתוסים המרכיבים את תרבותה של כל חברה זוכה המיתוס המכונן למעמד מרכזי בהיותו מצבור של סיפורים בעלי נרטיב משותף המלכד ביניהם ויוצר עבורם מסגרת אחת. בגלל מאפייניו, **מיתוס לאומי זוכה למעמד של מיתוס מכונן – וקורה לא פעם שהוא ניתן לניצול מניפולטיבי בידי שכבות שליטות, שבמקרים רבים אף יוצרות אותו.**

'סוכני מיתוס' – הנצחה וייצוג

- מיתוס אפשר להנחיל באמצעות מתווכים ייצוגיים/סוכני מיתוס. אלה הם פריטים ייצוגיים, מעוצבים, כשלעיצוב תפקיד – להעביר מסר באמצעות חושי האדם ולאו דווקא דרך שכלו.
- ההנצחה היא זמנית, מקומית, סלקטיבית **ולא נצחית**. היא יכולה להשתנות בהתאם להקשרים תרבותיים ואירועים חברתיים עכשוויים.

דוגמה:

גן הכובשים – מנשיה – תל אביב-יפו

את הגן תכנן אברהם קרוון (זוכרים? גן הפסגה ביפו...) והוא הוקם בשנת 1957 לזכרם של כובשי יפו ומגיני תל אביב (אדגיש - המשמעות של 'כובשים' בשנה בה הוקם הגן שונה מזו שלאחר 1967 וביחס לשטחי יהודה, שומרון, עזה, וזו של השנים האחרונות). במרכז הגן ניצבת אנדרטה לזכר המגינים שתוכננה על ידי הפסל מיכאל קארה ובנו האדריכל חיים קארה. האנדרטה הוקמה כדי להנציח אירועים היסטוריים, נקשרים בה זיכרונות שהצמיחו מיתוסים, ומיקומה ועיצובה נועדו להעביר מסרים.

ניפוץ מיתוסים

מיתוס יכול להתפוגג. זה קורה כשהוא מפסיק להיות רלוונטי לסדר חברתי – פוליטי קיים. הכרה זו יכולה לקדם מהלכים לניפוצו. לכאורה, הניפוץ יכול להישען על אמירות כמו: הרצון לגלות את האמת ה'אובייקטיבית' של האירוע שהיווה את הבסיס למיתוס, תוך בחינה מחדש של הערכים, הסמלים והטקסים שאותו מיתוס יצר בחברה. אך לא פעם הדעיכה היא מכוונת, תוצאה של מאבקים על הגמוניה תרבותית-פוליטית בחברה; על מחלוקות אודות המורשת והזיכרון. לכל אלה מצטרפים תמורות חברתיות-תרבותיות של מה חשוב ומה לא חשוב, של שיכחה וגם – ייד קלה' המעודדת מחיקה בשם הפיתוח והתחדשות.